

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

9/s (3) 2023

2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5/9 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич - юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодида Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

<i>Шарипов Шоҳруз Фахриддин ўғли</i> ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАРДА ХУСУСИЙЛАШТИРИШ СИЁСАТИ ТАРИХИ	9-14
<i>Хо'jamuratov Umarjon Rustamovich</i> O'ZBEKISTONDA QISHLOQ XO'JALIGINI RIVOJLANISH BOSQICHLARI.....	15-22
<i>Raxmanov Zafar Odilovich, Aloxunov Alisher Axmadjonovich</i> FARG'ONA VODIYSI YODGORLIKLARIDA ANIQLANGAN TAMG'ALI SOPOL IDISHLAR.....	23-26
<i>Mirhakimova Feruza Xoldorjon qizi</i> МАНМУДХО'JA ВЕНБУДИЙ УY МУЗЕYI ТАРИХИ	27-31
<i>Жабборова Ойдина Ихтиёржон қизи</i> XX АСРНИНГ 20-30 ЙИЛЛАРИДА МАҲАЛЛИЙ ТАРАҚҚИЙПАРВАРЛАР ТОМОНИДАН ИҚТИДОРЛИ ЁШЛАРНИ ГЕРМАНИЯГА ЎҚИШГА ЮБОРИЛИШНИНГ ТАШКИЛ ҚИЛИНИШИ.....	32-35

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

<i>Эшов Мансур Пулатович, Насырходжаева Дилафруз Сабитхановна</i> ЯШИЛ ИҚТИСОДИЁТ КОНЦЕПЦИЯСИ ВА УНИНГ ШАКЛЛАНИШ ХУСУСИЯТЛАРИ	36-43
<i>Шадманов Эркин Шеркулович</i> МЕТОДОЛОГИЯ ОЦЕНКИ ВЛИЯНИЯ ДЕТЕРМИНАНТ ПРЯМЫХ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ НА ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ	44-52
<i>Асатуллаев Хуршид Сунатуллаевич</i> ДАВЛАТ ФИСКАЛ (БЮДЖЕТ-СОЛИҚ) СИЁСАТИНИНГ ИҚТИСОДИЙ ЎСИШ ВА БАНДЛИККА ТАЪСИРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.....	53-60
<i>Кулибоев Азамат Шоназарович</i> ДАВЛАТ ТИББИЁТ ТАШКИЛОТЛАРИНИ БЮДЖЕТДАН МОЛИЯЛАШТИРИШ ЖАРАЁНИ ТАҲЛИЛИНИНГ НАЗАРИЙ-УСЛУБИЙ ЖИҲАТЛАРИ.....	61-68
<i>Razzaqova Durdon Adashboy qizi</i> IQTISODIYOTNI RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA BUXGALTERIYA DASTURINING AFZALLIKLARI VA KAMCHILIKLARI.....	69-76
<i>Muminova Elnorahon Abdulkarimovna, Uraimjonov Azizbek Raxmonjon o'g'li</i> YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISHDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARINING O'RNI	77-86
<i>Эргашев Отамурод Тоштемурович</i> КИЧИК БИЗНЕСНИ МОЛИЯ-КРЕДИТ МЕХАНИЗМЛАРИ ОРҚАЛИ ҚўЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШ Йўналишлари.....	87-93
<i>Matyoqubova Dilfuza Olimboyevna, Qobulov Ozodbek O'ktamboy og'li</i> MINTAQALARDA GLOBAL OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGI VA QISHLOQ XO'JALIGINI RIVOJLANTIRISHDA TADQIQOTNING O'RNI	94-97
<i>Isaqova Zebo Murodovna</i> DAVLAT BOSHQARUVI TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA LOYIHA BOSHQARUVI STANDARTLARI INTEGRATSIYASI.....	98-104
<i>Улашов Алибой Рашид ўғли</i> ҚОЗОҒИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИҚТИСОДИЁТИНИ РИВОЖЛАНИШИДА МИНТАҚАВИЙ ТАФОВУТЛАРНИНГ ЎРНИ	105-113

<i>Матюсупов Бунёд</i> АҚЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ТУРИЗМ ДЕСТИНАЦИЯЛАРИ ВА ШАҲАРЛАРДА САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ	1114-123
<i>Мухитдинова Камола Алишеровна</i> ИҚТИСОДИЁТДА ИНВЕСТИЦИОН ФАОЛИЯТИ ВА УНИ БЕЛГИЛОВЧИ ОМИЛЛАР	124-131
<i>Ҳакимов Ҳакимжон</i> ДАВЛАТ ҚИММАТЛИ ҚОҒОЗЛАРИ БЎЙИЧА ДАРОМАДЛИЛИК ЭГРИ ЧИЗИҒИНИНГ ШАКЛЛАНИШ ХУСУСИЯТЛАРИ	132-141
<i>Achilova Ramziya A'zamovna</i> ISHCHI KUCHI VA UNING BANDLIGI	142-149
<i>Nasriddinova Dildora Shukrullayevna</i> OLIY TA'LIM XIZMATLARI BOZORIDA MARKETING TADQIQOTLARINI TAKOMILLASHTIRISH VA MODELLARINI YARATISH	150-157
09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ	
<i>Хайридинов Аббосхон Анварович</i> YOSHLAR ORASIDA MAFKURAVIY TAHDIDLARNI OLDINI OLIHDA HUQUQ TARTIBOT ORGANLARINING VAZIFALARI	158-162
<i>Jurayev Alisher Tulqinboyevich</i> TA'LIMGA OID DAVLAT SIYOSATINI AMALGA OSHIRISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLARNING IJTIMOY AHAMIYATI	163-170
<i>Бекбаев Рауф Рустамович</i> ТРАДИЦИОНАЛИЗМ В ФИЛОСОФИИ КОНФУЦИАНСТВА.....	171-176
<i>Qayumova Aziza Toshmuradovna</i> IBN XALDUNNING SOSIOLOGIK QARASHLARINI O'RGANISHNING METODOLOGIK JIHATLARI.....	177-183
<i>Shokirov Mubin Rustamovich</i> MILLIY O'ZLIKNI ANGLASHDA TARIXIY TAFAKKUR MADANIYATINING O'RNI VA AHAMIYATI.....	184-188
<i>Нуруллаева Зулхумор Сидаматовна</i> МАҚОМ САНЪАТИ БАДИИЙ-ЭСТЕТИК ХУСУСИЯТЛАРИНИНГ ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛИ	189-193
<i>Наврўзова Гулчеҳра Нигматовна</i> “ҲУШ ДАР ДАМ” МОҲИЯТИ: МЕТАФИЗИК ТАҲЛИЛ	194-199
<i>O'razov Bobir Baxtiyorovich</i> IJTIMOIY DAVLATNING NAZARIY VA METODOLOGIK ASOSLARI: VUJUDGA KELISH SHARTLARI, BELGILARI VA FUNKSIYALARI	200-204
10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ	
<i>Xolmatova Malika Ibadullayevna</i> AD'JEKTIVLI IDIOMALAR: QO'LLANILISHI, KELIB CHIQISHI VA MADANIY AHAMIYATI TAHLILI.....	205-209

<i>Olga Filippova</i> CLUSTER IMPLEMENTATION OF FUNCTIONS OF REDUNDANCY MEANS.....	210-222
<i>Эргашева Асаль Эркиновна</i> СПЕЦИФИКА РИТМИЧЕСКОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ПРОЗЫ МАРИНЫ ЦВЕТАЕВОЙ	223-226
<i>Xaitova Gulhayo Tovasharovna</i> TILSHUNOSLIKDA “YAQIN – UZOQ” OPPOZITSIYASINING CHOG‘ISHTIRMA TADQIQI MASALASI (ingliz va o‘zbek tillari misolida)	227-231
<i>Rustamova Dilrabo</i> ATAMALAR LUG‘ATIDA LUG‘AT MAQOLASINING TUZILISHI.....	232-241
<i>Кдырбаева Бахытгуль Кеунимжаевна</i> ПАРНЫЕ СЛОВА В КАРАКАЛПАКСКОМ ЯЗЫКЕ: ОБЗОР ОСНОВНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ.....	242-248
<i>Fayziyeva Aziza Anvarovna, Sadirova Sitara Sobirovna</i> TARJIMA MUAMMOLARINI YECHISH STRATEGIYALARI	249-253
<i>Alaudinova Dilnoza Rustam qizi</i> FRAZEOLOGIK (TURG‘UN) BIRIKMALAR VA ULARNI TARJIMA QILISH USULLARI	254-260
<i>Erdonova Muxlisa Hoshim qizi</i> ORNITONIM KOMPONENTLI MAQOLLARNING LINGVISTIK TADQIQI.....	261-265
12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР	
<i>Zaripov Mirzali Miraliyevich</i> KORRUPTSIYA MUAMMOLARINING SABABLARI VA YECHIMLARI	266-270
13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ	
<i>Yuldashev Mengali Ziyaduloyevich</i> BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QITUVCHILARIDA MUSTAQIL ISHLASH KOMPITENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH.....	271-276
<i>Yarkinay Nurumbekova Anarmatovna</i> INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA MURABBIYLIK KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH PEDAGOGIK ZARURAT.....	277-284
<i>Sadullayev Dilmurod Baxtiyor o‘g‘li</i> INNOVATSIYA BOSHQARUV ASOSIDA BOSHQARUV XODRLARINI TAYYORLASH SIFATINI OSHIRISH OMILLARI	285-290
<i>Xudayqulova Zarifa Ummatqulovna</i> BO‘LAJAK PEDAGOGLARNI AKSIOLOGIK YONDASHUVLAR ASOSIDA MA‘NAVIY-MA‘RIFIY FAOLIYATGA TAYYORLASH IMKONIYATLARINI TAKOMILLASHTIRISH	291-301
<i>Бекчанова Солиха Давлатназаровна</i> ТИББИЁТ ОЛИЙ ТАЛИМ МУАССАСАЛАРИ ТАЛАБАЛАРИДА ДИВЕРГЕНТ ТАФАККУРНИ РИВИЖОЛАНТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК ИМКONIЯТЛАРИ	302-307
<i>Xasanova Gulsanam Xusanovna</i> MAGISTRATURA TALABALARING TASHKILY-BOSHQARUV KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MODEL I	308-314
<i>Allanazarov Qo‘ldosh Olimovich</i> TALABALARNING TANLAGAN KASBIY FAOLIYATI VA IJODIY QOBILIYATLARINI INTERFAOL METODLAR ORQALI RIVOJLANTIRISH	315-319

<i>Umarov Nurbek Irkinovich</i> KVEST TEXNOLOGIYASINI TA'LIM JARAYONIDA QO'LLASH ASOSLARI	320-324
<i>Буранова Мадина Уктамовна</i> ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТРАДИЦИОННОГО И НЕТРАДИЦИОННОГО ВИДОВ ЧТЕНИЯ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ	325-330
<i>Зияева Хушнудабону Илхомжон кизи</i> ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ ФОРМИРОВАНИЯ РЕЧЕВЫХ НАВЫКОВ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ РУССКОГО ЯЗЫКА	331-339
<i>Toshpulatova Dilraboixon Sobirjonovna</i> BIOLOGIYA FANINI O'QITISH JARAYONIDA O'QUVCHILARNING KREATIV QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH	340-346
<i>Madaminova Nargiza Zuxridinovna</i> YOSHLAR MA'NAVIIY MADANIYATINI YUKSALTIRISHDA IJTIMOIY FANLARNING AHAMIYATI	347-351
<i>Shomurzayeva Nasiba Xoshimovna</i> PIYODA YURISH SAYOHATLARNI TALABALAR O'RTASIDA OMMALASHTIRISH	352-356
<i>Xoliyorov Murod Shavkatovich</i> O'QUVCHI YOSHLARDA IJTIMOIY MOTIVLARNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHARTLARI.....	357-362
<i>Хамроқулова Дилнавоз</i> БОЛАЛАРДА ТАБИАТГА ДОИР ТАСАВВУР ВА ТУШУНЧАЛАРНИ ШАКЛЛАНИШИ....	363-366
<i>Tursunova Shaxzoda Baxromovna</i> TEXNOLOGIYA TA'LIMI O'QITUVCHILARINING IJODKORLIK QOBILIYATI VA BOSHQARUV MAHORATINI RIVOJLANTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLAR.....	367-373
<i>Usmonov Abdurashid Norbo'tayevich</i> O'QUVCHILARDA DEVIANT XULQ SHAKLLARINING NAMOYON BO'LISHI VA TAHLILI	374-380
<i>Ўтанов Ўткир</i> ЎЗБЕКИСТОНДА ЎҚИТУВЧИ МАЪНАВИЙ ҚИЁФАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ КОНЦЕПТУАЛ АСОСЛАРИ	381-387
<i>Kuchkarov Bahodir Tashmurodovich</i> BO'LAJAK HARBIY OFITSERLARDA UMUMMADANIY KOMPETENTLIKNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK OMILLARI	388-392

Улашов Алибой Рашид ўғли

Тошкент молия институти ассистенти

E-mail: aliboyulashov623@gmail.com

ORCID:0009-0001-5844-3790

ҚОЗОҒИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИҚТИСОДИЁТИНИ РИВОЖЛАНИШИДА МИНТАҚАВИЙ ТАФОВУТЛАРНИНГ ЎРНИ

Аннотация. Мақолада Қозоғистон Республикасининг геосийосий тузилмаси, бутлиги унинг ички мамурий-худудий қисмлари, минтақавий бошқарув субъектлари асосида шаклланиши ва ижтимоий-иқтисодий ҳаёти худудий ташкил этиш ва бошқариш тизими орқали амалга оширили тадқиқ этилган, шунингдек, уларни шакллантириш имкониятлари аниқланган ҳамда зарурий шароитларни яратишга қаратилган тавсиялар берилган.

Калит сўзлар: Минтақавий тафовутлар, мамурий-худудий қисмлар, минтақавий бошқарув, меҳнат ва энергетик ресурслар, иқтисодиётнинг кўп укладлилиги, инфратузилманинг шаклланганлиги, иерархик босқич, иқтисодий режалаштириш, саноат тармоқлари ривожланганлиги.

Ulashova Aliboy Rashid ugli

Assistant of Tashkent Financial Institute

THE ROLE OF REGIONAL DIFFERENCES IN THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMY OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Abstract. The article examines the geopolitical structure of the Republic of Kazakhstan, its integrity on the basis of its internal administrative-territorial parts, regional management and socio-economic life through the system of territorial organization and management, as well as identifies opportunities for their formation and management. recommendations.

Keywords: Regional differences, administrative-territorial units, regional administration, labor and energy resources, diversification of the economy, infrastructure formation, hierarchical stage, economic planning, development of the industrial field.

Улашова Алибой Рашид угли

Ассистент Ташкентского финансового института

РОЛЬ РЕГИОНАЛЬНЫХ РАЗЛИЧИЙ В РАЗВИТИИ ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Аннотация. В статье исследуется геополитическая структура Республики Казахстан, ее целостность на основе ее внутренних административно-территориальных частей, региональное управление и социально-экономическая жизнь через систему территориальной организации и управления, а также выявляются возможности для их формирования и управления. рекомендации.

Ключевые слова: Региональные различия, административно-территориальные единицы, региональное управление, трудовые и энергетические ресурсы, диверсификация экономики, формирование инфраструктуры, иерархический этап, экономическое планирование, развитие отраслей промышленности.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V3SI9Y2023N15>

Кириш. XXI аср бўсағасида халқаро ҳаётнинг мустақил субъекти сифатида Марказий Осиёнинг қайта тикланиши, шубҳасиз оламшумул ўзида муҳим жарайонларни ҳам ифодалувчи, ҳам акс эттирувчи ходиса бўлди.

Худудий ёки минтақавий тафовутлар йўқолмайди, аммо, уларни камайтириш, қисқартириш, айрим кўрсаткичлар бўйича бартараф этиш мумкин. Айниқса, ривожланаётган мамлакатлар худудлари ўртасида кескин тафовутлар намоён бўлиб туради. Марказий Осиё мамлакатлари ҳам бундан истисно эмас. Марказий Осиё мамлакатлари саноати ривожланган худудлар бошқа худудлардан ижтимоий-иқтисодий кўрсаткичлари билан ажралиб туради. Бундай тафовутларнинг юзага келиши узоқ тарихга бориб тақалади. Бу мамлакатда саноат тараққиёти асосан узоқ йиллар аввал жадаллашган. Бу даврда йирик уларнинг атрофидаги районларда саноат корхоналари қурилган, замонавийлаштирилган ва хорижий капитал иштирокида кўпайиб борган. Яна шуни айтиш жоизки уларнинг географик жойлашганлиги, қазилма бойликларининг қай даражада мамлакатларда тақсимланганлигига ҳам боғлиқ. Бу борада Қозоғистон ва Ўзбекистон мамлакатлари ажралиб туради. Шунинг учун ҳам бу мамлакатларда саноатнинг оғир саноат, тўқимачилик, озиқ-овқат, қурилиш материаллари саноати каби соҳалари ривож топган. Шу билан бирга, саноат корхоналари ишлаб чиқариш соҳаларида кичик ва хусусий тадбиркорлик ривожига ҳам этарли даражада таъсир кўрсатган.

Бутун минтақанинг собитқадам ва барқарор ривожланишини таъминлаш ҳамда можороли вазиятларнинг олдини олиш учун ҳозирги кунда ички ва ташқи муозанатни сақлаш ва қўллаб қувватлашгина бирдан бир мақбул тамоилдир. Минтақада географик сиёсий мувозанатни ва барқарорликни сақлаган тақдирдагина мазкур муаммаоларни ҳал этиш имкони туғулади. Шунинг учун Халқаро ва минтақавий хавфсизликка таҳдидлар тобора кучайиб бораётганини ҳисобга олиб, биз янги Мудофаа доктринасини қабул қилдик[1]. Бу, Евросиёдаги геосиёсий вазиятни тубдан ўзгаришига олиб келган, жаҳон миқёсида авж олаётган чуқур, тектоник силжишлар хосиласи бўлди. Марказий Осиёнинг иқтисодиёти мустақил субъект сифатида тикланиши, ўз навбатида, дунё миқёсида рўй бераётган жарайонларга кучли таъсир кўрсатувчи муҳим омилга айланди. Юзлаб йиллар давомида унутилган, эътибордан четда қолган ўлка бўлиб келган Марказий Осиё жаҳон ҳамжамияти томонидан қайта кашф этилди. Дунё бу минтақанинг халқаро иқтисодий, сиёсий муносабатларга, цивилизациялараро алоқаларга қўшилишига катта умид боғлади.

Марказий Осиё мамлакатлари бой меҳнат ва энергетик ресурсларга эга, бу улкан ва ҳали-ҳамон тўлиқ ўзлаштирилмаган бозор бўлиб, табиий ресурслари ўзлаштирилиши ва аҳоли фаровонлиги ошиши билан унинг истеъмол салоҳияти ҳам ортиб боради. Жаҳон мамлакатлари ривожланишидаги яна бошқа қонуниятлардан бири шуки, уларнинг ижтимоий-иқтисодий тараққиётида мамлакат худудларининг ўрни ва роли бир хил бўлмасдан, турли шарт-шароитлардан келиб чиқиб ҳар хил аҳамият касб этади. Бундай вазият ёки ҳолатни фақатгина кичик давлатларда, орол давлатларида кузатмаслигимиз мумкин. Йирик ва ўрта катталиқдаги давлатларда доимо худудлар ўртасида ижтимоий-иқтисодий тафовутлар мавжуд бўлган, бу жарайонлар ҳозирги замонда ҳам давом этмоқда.

Марказий Осиё мамлакатлари минтақалари ўртасида тафовут сезиларли

даражада намаён бўлади. Бу жарайонлар ҳозирда ҳам давом этмоқда. Бу Марказий Осиё мамлакатларида ижтимоий-иқтисодий ривожланишининг хусусиятларидан бирига айланди. Шу сабабли ушбу давлатнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланиш хусусиятларини саноати ривожланган ҳудудлар мисолида аниқлаш имконияти юзага чиқди.

Адабиётлар таҳлили ва методология. Минтақавий тафовут ва уларнинг вужудга келиш омиллари, сабабларини объектив асослари, минтақавий тафовутларни аниқлашнинг макроиқтисодий кўрсаткичлар тизимида тутган ўрни ва минтақавий тафовутларнинг миллий хўжалик ривожига таъсири бир нечта хорижлик иқтисодчи-олимлар томонидан кенг ўрганилган. А.Г. Гранберг “минтақа - бу бошқа ҳудудлардан бир қанча жиҳатлари билан ажралиб турадиган ва унинг таркибий элементларининг бир бутунлиги, ўзаро боғлиқлиги бўлган маълум бир ҳудуд”[2] деб таъриф берган. А.Л.Гапоненко “Ижтимоий-иқтисодий ривожланиш стратегияси: мамлакат, вилоят, шаҳар” асарида “минтақа - бу умумий ишлаб чиқариш, функционал, маъмурий, маданий хусусиятларга эга бўлган одамларнинг ҳудудий бирлашмаси”[3] эканлигини таъкидлайди.

И.О.Калиникованинг ўқув қўлланмасида минтақа дегани ҳудудий ижтимоий-иқтисодий шаклланиш, унинг асосини ва ишлаб чиқариш кучларини фазовий ташкил этиш, репродуктив жараённинг яхлитлиги ва яхлитлиги билан тавсифланади[4]. Шундай қилиб, биз норматив ҳужжатлар ва илмий адабиётларда “минтақа” тушунчасини таърифлашга этарлича хилма-хил ёндашувларни баён этишимиз мумкин. Хорижлик олимлар орасида “минтақа” тушунчасини таърифлашда ҳам умумий ёндашув мавжуд эмас. Хусусан, америкалик тадқиқотчилар П.Жеймс ва Ж.Мартинлар “Оламнинг барча имкониятлари” асарида “минтақа” сўзи моҳиятига кўра бир ҳил ва аниқ чегараларга эга бўлган ҳудуднинг ажралмас қисми сифатида таърифланади[5]. Шунингдек, минтақа иқтисодиёти муҳитини шаклантиришнинг илмий-назарий асослари хорижий мамлакатлар иқтисодчи олимларининг издошларида ўз ифодасини топган бўлиб, жумладан Л.Дж.Гитман, П.Ф.Друкер, Дж.Р.Хикс, У.Шарп тадқиқотларини алоҳида таъкидлаб ўтиш мумкин[6].

Юқорида айтиб ўтилган олимларнинг минтақавий тафовутларни ўрганиш, уларни асосий йўналишларини илмий-назарий ва амалий жиҳатдан тадқиқ этишга қўшган ҳиссаларини эътироф этган ҳолда шуни таъкидлаш лозимки, Марказий Осиё мамлакатлари иқтисодиётига минтақавий тафовутларни аниқлашнинг иқтисодий механизмларини такомиллаштириш ва ҳудудий хусусиятлари иқтисодий адабиётларда етарли даражада ўрганилмаган. Бизнинг тадқиқотларимиз амалий аҳамиятга эга бўлиб, қиёсий таҳлил, мантиқийлик, умумлаштириш методлари асосида Қозоғистон республикасида минтақавий тафовутларнинг амалдаги ҳолати таҳлил қилиниб, таҳлиллар асосида мамлакат иқтисодиётида минтақавий тафовутларни аниқлашнинг иқтисодий механизмларини ривожлантириш йўналишлари белгилаб берилган.

Муҳокама. Ҳар қандай мамлакат ёки минтақанинг иқтисодий-ижтимоий ривожланишида турли хил омиллар таъсир кўрсатади. Булар қаторига қуйидагиларни киритишимиз мумкин:

- Табiiй-географик жойлашув;
- Иқтисодиётнинг кўп тармоқчилиги;

- Иқтисодиётнинг кўп укладлилиги;
- Инфратузилманинг шаклланганлиги;
- Меҳнат ва хомашё ресурсларига бойлиги ва ҳоказолар.

Бундай тизим иерархик(босқичли) кўринишда бўлиб, у вилоят, туман, вилоят ва республикаларга бўйсунувчи шаҳарлар, қишлоқ туманлари, қишлоқ фуқаролар йиғини ва маҳаллалардан иборат.

Юқоридагилар орасида энг муҳим бўғин вилоятлар ҳисобланади ва бундай даражада минтақаларда халқ хўжалиги комплекс ривожлантиришнинг ҳуқуқий ва ташкилий имкониятлари мавжуд. Шу билан бирга, вилоят даражасидаги ҳуқуқий бўғинларга ижтимоий-иқтисодий, сиёсий муаммолар ҳал этилса кўйи бўғинларга борган сари ижтимоий экологик масалалар маҳаллий бошқарув органлари фаолиятида устивор ҳисобланади. Демак энг юқорида сиёсат, энг пастда эса кишиларнинг кундалик ҳаёти, яни соф ҳолдаги социал масалалар этакчилик қилади.

Марказий Осиё мамлакатларида минтақавий тафовутларни вужудга келиш сабабларига биз буни мамлакатимиз мисолида кўрадиган бўлсак мустақиллик йилларида иқтисодиётни ҳудудий жиҳатдан тартибга солиш вазифаларини такомиллаштириш, маҳаллий бошқарув органларининг ҳуқуқлари ва ваколатларини кенгайтириш, минтақаларда мавжуд минерал-хомашё, табиий-иқлим ресурслари ва иқтисодий салоҳиятдан самарали фойдаланиш мақсадида ишлаб чиқариш кучларини жойлаштириш ва иқтисодиётнинг ҳудудий таркибини такомиллаштириш, экспортга йўналтирилган ва импорт ўрнини босувчи ишлаб чиқаришни ривожлантириш соҳасида сезиларли ютуқларга эришилди.

Марказий Осиё давлатлари орасида энг юқори мавқейга эга бўлган Қозоғистон Республикасида ҳам минтақавий тафовутлар мавжуд. Қозоғистон беш асосий иқтисодий минтақалардан ташкил топган. Улар қуйдагилар: Жанубий Қозоғистон, Шимолий Қозоғистон, Ғарбий Қозоғистон, Марказий Қозоғистон, Шарқий Қозоғистон.

Иқтисодий районларда саноат тармоқлари яхши ривожланган. Фақат саноат тармоқлари иқтисодий районларда унинг табиий бойликлари, аҳолининг зичлиги, географик жолашуви, ҳудуди, қазилма бойликлари ва бошқа турли омиллар тасирида районларда саноат тармоқлари ривожланганлиги бир биридан фарқ қилади(2- жадвал).

Минтақавий тафовутларнинг мавжуд бўлиши қандайдир маънода зарур, чунки улар капитал, меҳнат ва моддий ресурслар миграциясига ёрдам беради, ижтимоий-иқтисодий ривожланишга муайян даражада динамизм бахш этади. Аммо бошқа томондан ҳудудий тафовутларнинг вужудга келишига табиий-иқлим ёки ижтимоий-тарихий омилларга бевосита боқлиқ бўлмаган, балки бевосита иқтисодий омиллар билан боғлиқ бўлган сабаблар устивор ўринга эга бўлиши мумкин.

Иқтисодий районлаштириш - мамлакат ҳудудининг халқ хўжалиги ривожини нуқтаи назаридан иқтисодий қисмларига - районларга ажратиш деб тушунилиши мумкин. Иқтисодий районлаштириш мамлакатнинг ҳудудий - иқтисодий таркибини акс эттиради. Ундаги асосий омил ҳудудий ижтимоий меҳнат тақсимотидир. Бу тақсимот туфайли айрим районлар ишлаб чиқаришнинг маълум тармоқлар бўйича ихтисослашган район доирасидаги ва районлараро иқтисодий алоқалар амалга ошади[7].

Дунёдаги барча давлатларда миллий, сиёсий ва маъмурий-ҳудудий бўлиниш

районлаштиришни амалга оширишда асосий омиллардан ҳисобланади. Иқтисодий жаёнлаштириш мамлакат ҳудудий меҳнат тақсимоли, айрим жойларнинг ўзлаштириш даражаси, аҳоли зичлиги транспорт воситаларининг қай даражада ривожланганлиги, йирик шаҳарлар ёки иқтисодий марказларнинг бор ёқилғини ҳисобга олган ҳолда амалга оширилади.

Қозоғистоннинг вилоятларга бўлинишида улар эгаллаган майдони ва аҳолиси ўртасидаги тафовутни 1-жадвалда кўриб турибмиз. Бу тафовутларни йўқотиб ҳам камайтириб ҳам бўлмайди, нигаки бу тафовутлар мамлакатнинг географик жойлашуви билан боғлиқ ҳисобланади. Бу вилоятларда ривожланиш турлича ҳар бир вилоят ўзининг салоҳиятидан келиб чиққан ҳолда ривожланган. Бунда вилоятлар салоҳияти бир хилда эмас, шу боис ҳам тафовутлар мавжуд.

Қозоғистоннинг иқтисодий районларида саноат тармоқлари бўйича ўзаро тафовут яни фарқни кўришимиз мумкин. Бунга сабаб районларнинг жойлашуви, аҳолининг қай даражада жойлашганлиги, қазилма бойликлари ва бошқалар. Мисол тариқасида Жанубий Қозоғистон иқтисодий районини оладиган бўлсак у ерда район республикадаги суғорма деҳқончиликка асослашган техника экинлари (пахта, қанд лавлаги, тамаки) ва дон экинларидан шоли, маккажўхори, боғдорчилик ва узумчиликка эътибор қаратилган бўлиб, бу соҳаларга бу районда етарлича шароитнинг борлигидир. Бунинг бошқа районлардан асосий фарқи шунда ҳисобланади. Яна мисол тариқасида ғарбий Қозоғистон иқтисодий районини оламиз.

1-жадвал

Қозоғистоннинг мамурий-худудий бўлиниши[9]

Худудлар	Маркази	Майдони (кв.км)	Аҳолиси
Республика аҳамиятига эга шаҳар	<u>Алмати</u>	332	1 450 327
Республика аҳамиятига эга шаҳар	<u>Астана</u>	710	742 918
<u>Алмати вилояти</u>	<u>Талдиқўрған</u>	223 911	1 909 362
<u>Ақмола вилояти</u>	<u>Кўкшөтов</u>	146 219	731 328
<u>Ақтўбе вилояти</u>	<u>Ақтўбе</u>	300 629	786 349
<u>Атирау вилояти</u>	<u>Атирау</u>	118 631	542 987
<u>Шарқий Қозоғистон вилояти</u>	<u>Ўсткемен</u>	283 226	1 395 059
<u>Жамбул вилояти</u>	<u>Тараз</u>	144 264	1 055 976
<u>Ғарбий Қозоғистон вилояти</u>	<u>Ўрал</u>	151 339	612 551
<u>Қарағанди вилояти</u>	<u>Қарағанди</u>	427 982	1 358 064
<u>Кўстаной вилояти</u>	<u>Кўстаной</u>	196 001	879 579
<u>Қизилўрда вилояти</u>	<u>Қизилўрда</u>	226 019	712 992
<u>Манғистов вилояти</u>	<u>Ақтов</u>	165 642	545 724
<u>Павлодар вилояти</u>	<u>Павлодар</u>	124 755	747 055
<u>Шимолий Қозоғистон вилояти</u>	<u>Петропавловск</u>	97 993	583 598
<u>Жанубий Қозоғистон вилояти</u>	<u>Чимкент</u>	117 249	2 621 523
Умумий		2 724 902	16 675 392

Бу иқтисодий район географик ўрнининг хусусияти шундан иборатки бу ерда Эмба ва Манғистов нефт захираларига бой конлар жойлашган. Бундай фойдали қазилмаларнинг жойланиши иқтисодий район ихтисослашувини белгилайди. Иқтисодий район жанубда қадимдан нефт саноати яхши ривожланган. Ғарбий

Қозоғистон 50% дан ортиқ турли хилдаги рудали ва рудали бўлмаган қазилма бойликларининг мингдан ортиқ конлари топилган. Бу эса бошқа районларда учрамайдиган хусусиятдир. Бунинг бошқа районлардан фарқи ҳам шунда.

Натижалар. Шимолий Қозоғистон иқтисодий районини оладиган бўлсак, бу районда аҳоли деярли бир текисда тақсимланган. Шимолий, шарқий ва ғарбий Қозоғистон иқтисодий районлари каби шаҳар аҳолиси кўпчиликти ташкил қилади. Бу шуни кўрсатадики, иқтисодий районда қишлоқ хўжалиги билан биргаликда саноат яхши ривожланган. Ушбу зона узоқ йиллар давомида қозоқлар томонидан яйлов сифатида фойдаланиб келинган. Иқтисодий районда деҳқончилик XVIII аср охирларида буларга Сибир қозоқлари, XIX аср охири XX аср бошларида рус-украин деҳқонларининг кўчириб келиш натижасида ривожлана бошлади. 1997 йилга келиб Шимолий Қозоғистон қишлоқ хўжалиги ривожланган районлардан бирига айланган эди. Ҳозирга қадар ҳам худди шу натижани эгаллаб турибди. Бу иқтисодий районлардаги тафовутларнинг келиб чиқиш омиллари ҳам шунда.

2-жадвал

Иқтисодий районларнинг саноат тармоқларининг ривожланганлиги [10]

№	Иқтисодий районлар	Саноат тармоқлари
1	Жанубий Қозоғистон	Озиқ-овқат ва енгил саноат маҳсулотлари
2	Шимолий Қозоғистон	Қишлоқ хўжалик маҳсулотларини қайта ишлаш саноати, енгил саноат ва озиқ-овқат саноати
3	Ғарбий Қозоғистон	Нефт ва газни қайта ишлаш, нефт саноати учун керакли асбоб-ускуналар ишлаб чиқариш, минерал ўғитлар ва агросаноат
4	Марказий Қозоғистон	Ёқилғи, металлургия, кимё, қурулиш
5	Шарқий Қозоғистон	Ўрмон ва ёғочни қайта ишлаш саноати

Шимолий, қишлоқ хўжалиги, темир рудаси ва кўмир, машинасозлик, нефт маҳсулотлари ва Ферро, энергия қазиб олиш ривожлантиришда. Шарқий Қозоғистонда рангли металлургия, энергетика, машинасозлик ва ўрмон хўжалиги ҳукмрон бўлади. Ғарбий Қозоғистон – нафақат Қозоғистондаги, балки МДХ мамлакатларидаги йирик нефт ва газ ишлаб чиқарувчи вилоят ҳисобланади. Марказий Қозоғистон асосий хусусиятлари – қора ва рангли металлургия, машинасозлик, чорвачилиқдан иборат. Жанубий Қозоғистонда пахта, гуруч, дон, мева, сабзавот, узум ишлаб чиқариш; рангли металлургия, муҳандислик воситалари, енгил ва озиқ-овқат саноати, балиқчилик ва ўрмон хўжалиги ривожланган. Саноатни жойлаштириш минерал конлар, йирик шаҳар ва сув билан боғлиқ. Қозоғистоннинг иқтисодий районлари бир биридан фарқли жиҳатларини кўриб чиқамиз.

Ғарбий Қозоғистон – мамлакатнинг энг йирик нефт ва газ ишлаб чиқарадиган иқтисодий район ҳисобланади. Дунёдаги энг катта ривожланган нефт ва газ конларини – Тенгиз, Қорачағанқ, Қашаған жойлашган.

Марказий Қозоғистон иқтисодий районида оғир саноати тараққий этган ҳудудий ишлаб чиқариш мажмуасидан иборат. Иқтисодий районда ишлаб чиқаришнинг кўмир, металлургия-кимё, машинасозлик мажмуалари давлатлараро аҳамиётга эга. Раёнда агросаноат мажмуи етакчи тармоқ эмас.

Жанубий Қозоғистон иқтисодий байналминал мамлакатнинг энг кўп вилояти

жойлашган район ҳисобланади. Қозоғистон асосий шаҳарлари шу районда жойлашган. Бу районнинг бошқа районлардан фарқли томони шундаки бу районда саноатнинг кўпгина тармоқлари жойлашган. Жанубий Қозоғистон 2 та шаҳар ва 3 та вилоятни ичига олади.

3-жадвал

Қозоғистон аҳолисининг гуруҳланиши[11]

Юқори	Ўрта	Паст	Энг паст
Жанубий Қозоғистон вилояти Алмати вилояти Шарқий Қозоғистон вилояти	Қарағанди вилояти Жамбул вилояти Қўстаной вилояти	Ақтўбе вилояти Павлодар вилояти Акмола вилояти Қизилўрда вилояти	Ғарбий Қозоғистон вилояти Шимолий Қозоғистон вилояти Манғистов вилояти Қўстаной вилояти Атирау вилояти

Учинчи жадвалдан кўриниб турибдики, Қозоғистоннинг энг юқори натижаларини Жанубий Қозоғистон вилояти, Алмати вилояти, Шарқий Қозоғистон вилояти эгаллайди. Бу вилоятлар аҳолиси кўп ва шу сабаб ҳам бу вилоятларда саноат, ишлаб чиқариш бошқа вилоятларга нисбатан яхшироқ. Ҳар қандай мамлакатнинг иқтисодий ва ижтимоий салоҳияти унинг минтақалари ва ҳудудларида мужассамлашган бўлади. Шимолий Қозоғистон иқтисодий районда аҳоли деярли бир текисда тақсимланган. Шунга қарамасдан аҳоли темир йўлга яқин ҳудудларда ва Иртиш, Тобол дарёлари водийларида жойлашган. Шимолий, шарқий ва ғарбий Қозоғистон иқтисодий районлари каби шаҳар аҳолиси кўпчиликини ташкил қилади. Бу шуни кўрсатадики, иқтисодий районда қишлоқ хўжалиги билан биргаликда саноат яхши ривожланган.

Минтақавий тафовутларни камайтириш борасида Қозоғистонда ҳам кенг кўламли ишлар олиб борилмоқда. Бунга давлат томонидан минтақаларни ривожлантириш, улардаги мавжуд ресурслардан фойдланиш ва фақатгина битта минтақа эмас балки барча минтақалар ўртасидаги тафовутларни сезиларли даражада камайтириш кераклиги ҳақида дастурлар ишлаб чиқариладиган.

Ҳудудлар мамлакат салоҳиятини оширишда турлича рол ўйнайди ва аҳамиятга эга бўлади. Чунки бирор бир давлатнинг ҳудудлари ижтимоий-иқтисодий ривожланиш жараёнида турли хил мавқени эгаллайди. Хусусан, XX асрнинг иккинчи ярмида Хитой иқтисодиётида давлатнинг технологик инфратузилмасини ривожлантиришни рағбатлантиришга йўналтирилган махсус зоналар ташкил этилиши ушбу ҳолатнинг ёрқин ифодаси ҳисобланади[8]. Ўз ўрнида ҳар бир ҳудуднинг ижтимоий хусусиятлари, иқтисодий, техник, саноат, қишлоқ хўжалиги, хизматлар секторлари ривожланишининг даражасига эътибор қаратилади. Фикримизча, жаҳон хўжалигида ҳудудлари ёки минтақалари бирдай тараққий топган давлатлар мавжуд эмас. Ҳар қандай давлатнинг ҳудудлари ижтимоий-иқтисодий тараққиёт кўрсаткичларига кўра бир биридан фарқ қилади, улар ўртасида муайян тафовутлар мавжуд бўлади.

Хулоса ва таклифлар. Миллий иқтисодиётининг ишлаб чиқариш ва ижтимоий соҳа мажмуалари тавсифланганда, бир вақтнинг ўзида минтақаларнинг ўзи ижтимоий-иқтисодий мажмуалар сифатида тавсифланади. Бу мажмуаларнинг шаклланиши

алоҳида ҳудудлар ишлаб чиқариш кучларининг ривожланиши учун табиий ва ижтимоий-иқтисодий шарт-шароитлар ва омилларнинг турличалиги билан белгиланади.

Минтақалар ёки ҳудудлар мамлакатнинг ички минтақаларининг шаклланиши учун объектив асос яратувчи, барқарор иқтисодий муносабатлар ўрнатилган кўплаб объектлардан иборат мураккаб, динамик ривожланувчи тизимдир.

Қозоғистон иқтисодиёти миқёсида минтақалар ва ҳудудлар ривожланишини турлича шаклланганлиги, ривожланганлиги ва бу тафовутлар вилоятлар орасида ҳам, вилоят ичидаги ҳудудларда ҳам фарқланишни кўрсатади. Қозоғистон мамлакатада ҳудудий ёки минтақавий тафовутлар йўқолмайди, аммо, уларни камайтириш, айрим кўрсаткичлар бўйича бартараф этиш мумкин. Мамлакат вилоятлари ҳудудлари ўртасида кескин тафовутлар намоён бўлиб туради.

Ушбу мақолада Қозоғистонда иқтисодчи олимларнинг ҳудудий, минтақавий тадқиқотлари ва шу билан бирга бу мамлакатларнинг саноати, иқтисодиёти ва улар ҳақидаги изланишлари ўрганиб чиқилди.

Қозоғистоннинг тараққиёт даражасини кўпинча саноатнинг ривожланиши белгилаб беради. Чунки саноат тармоғида меҳнат унумдорлигини ошириш имкониятлари, миқёс самарасидан юқори даражада фойдаланиш салоҳияти, табиий таваккалчиликлардан ҳимояланиш йўллари бошқа тармоқларга нисбатан кўпроқ ҳисобланади. Шу сабабли мамлакатлар ўзларининг саноат салоҳиятини оширишга, унинг халқаро рақобатбардошлигини таъминлашга ҳаракат қиладилар. Шу сабабли ҳам ҳудуд ва минтақаларда саноатни ривожлантириш иқтисодиётни тараққий этишида муҳим омил ҳисобланади.

Ҳар қандай мамлакат бошқа давлатлар орасида ўз суверенлигини сақлаб қолиш мақсадида доим ўз хавфсизлигини мустаҳкамлаш ҳақида қайғуради. Бунда давлат мазкур мақсадга қандай воситалар ёрдамида эришиши муҳимдир. Ҳозирги замон қуролининг хусусияти бирон-бир давлатга ўз хавфсизлигини фақат ҳарбий- техника воситалари, қурол-аслаҳа ва қуролли кучларни кўпайтириш билан таъминлаш имконини бермайди, чунки ҳозир нафақат ядро урушида, балки қуролланиш пойгасида ҳам ютиб чиқиш мумкин эмас. Бугунги кунда давлатнинг хавфсизлигини таъминлашда иқтисодий, сиёсий, шу жумладан юридик воситалардан фойдаланишни устун қўйиш зарурлиги аён бўлиб қолди.

Литература/Адабиётлар/References:

1. Мамлакатимиз Президенти Ш.Мирзиёевнинг 2020-йилнинг асосий яқунлари ва 2021-йилда Ўзбекистонни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Олий Мажлисга мурожаатномаси // Халқ сўзи, 2020-йил 29-январ.
2. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики. Учебник для вузов. –М.: ГУ ВШЭ, 2000. –495 с.
3. Гапоненко А.А., Панкрухин А.П. Стратегическое управление. Учебник, 2-е изд. –М.: Омега-Л, 2006. –464 с.
4. Калининкова И. О. Управление социально-экономическим потенциалом региона:

- Учебное пособие. — СПб.: Питер, 2009. — 240 с.: ил.
5. П.Джеймс., Дж.Мартин. Все возможные миры / Пер. с англ. М., 1988.
 6. Katarzyna Czerewacz-Filipowicz, Agnieszka Konopelko. Regional Integration Processes in the Commonwealth of Independent States. Springer 2016.
 7. СолиевА.С. ва бошқалар. Минтақавий иқтисодиёт. Ўқув қўлланма. Масъул муҳаррир З.Аҳмаджонова. -Т.: Университет, 2020.
 8. Omonovich, T. B. (2022). The Chinese Experience of Increasing the Competitiveness of the National Economy and the Possibilities of Effective use it in the Economy of Uzbekistan. *American Journal of Economics and Business Management*, 5(11), 325-331.
 9. <http://worldgeo.ru/lists/?id=18&code=102>.
 10. www.uzembassy.kz
 11. www.stat.gov.kz.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5/9 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).